

УДК

Ф. Г. Турченко

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ В ЛІТЕРАТУРНІЙ ТВОРЧОСТІ

У статті характеризується літературно-художній аспект багатогранної діяльності видатного українського політика і ідеолога – самостійника кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. Миколи Міхновського. Окреслюється коло його знайомих письменників. Підкреслюється високе громадське звучання поезії і прози Міхновського. Дається оцінка творчості тодішньою літературною критикою. Наводяться зразки прози і поезії.

Ключові слова: М. Міхновський, самостійництво, література, критика

Микола Міхновський (1873-1924 рр.) відомий передусім як політичний діяч та ідеолог українського націоналізму. У своїй діяльності, особливо в дореволюційний час, йому часто доводилося контактувати з представниками тодішньої української літературної еліти. Спочатку це були причетні до українських молодіжних гуртків 90-х років ХІХ ст. Михайло Коцюбинський, Борис Грінченко, Трохим Зіньківський, Володимир Самійленко, Микола Вороний та інші. В другій половині 90-х років він познайомився з Іваном Франком, з яким довгий час підтримував дружні відносини.

У серпні 1901 р. Микола Міхновський у товаристві з Іваном Франком та іншими відомими діячами краю відвідав Лесю Українку, яка була в Карпатах.

Дружні стосунки Міхновський підтримував з Осипом Маковеєм, галицьким письменником і політиком. В одному з листів Маковеєві він просить поради: «Читав Ваш військовий фейлетон, а позаяк сам кінчив недавно військову службу, то передумався за Вами списати вражіння свого життя. Чи гаразд би було друкувати більшу річ з такого власне огидливого побуту?». Міхновський просив вислати його «Царівну» Кобилянської.

Цей лист свідчить, що Микола Міхновський відчував схильність до художнього слова, а, по-друге, що він цікавився новітніми тенденціями літературно-мистецького життя: «Царівна» Ольги Кобилянської тоді була сприйнята критикою як яскравий прояв неоромантичних, модерністських впливів в українській літературі. Мабуть, цей інтерес був відгомном ідейних пошуків самого Міхновського, який прагнув у своїх ідейно-політичних пошуках обертися на надійніші, сучасніші філософські орієнтири.

Щоправда, втілити в життя свої літературні плани Міхновському не вдалося: зокрема не був реалізований його задум написати про службу у царській армії, як не мали успіху всі інші його спроби заявити про себе в художній прозі. Але про його відчуття художнього слова і літературний хист писали імениті сучасники. Так, у листі Василя Горленка до Дмитра Стороженка, датованому 22 листопада 1897 р., зазначається: «...Я теж буваю іноді здивований появою нових світил думки й слова, про яких нічого не чув раніше. Наприклад, нещодавно довелось довідатися про молодого присяжного повіреного Міхновського (уродженця с. Турівки Прилуцького повіту), що просвіщається в Києві. Одержав від нього листа на справжнісінькому галицькому язичіі... Явище це повинно порадувати серце іншого Миколи (Лисенка. – Авт.) і наповнити його рожевими надіями».

Та, здається, поступово Міхновський усвідомив, що художня література – це не найголовніше його покликання. У травні 1899 р. у листі до Грінченка він із гіркотою визнав: «Не дивлячись на всі мої силкування, ніяк не можу зліпити до купи двох слів. Ви розумієте, що я говорю про мої безрезультатні стремління бути письменником: уперто не хотять мене друкувати! Гаразд, хоч російська цензура виручає і я можу казати з таємничим виглядом, що... знята..., заборона українського слова..., революційний зміст..., переслідування ворогів».

Однак, літературу Міхновський не полишив. Свої здібності він намагається реалізувати в поезії. Зокрема, його перу належить збірка віршів різних років під назвою «Лірика», видана в 1912 р. у Києві. Та сучасники не вважали Миколу Міхновського поетичним талантом. Його вірші не відрізняються поетичною довершеністю. У них знаходять інтонаційні наслідування Тараса Шевченка і прямі запозичення Лесі Українки. Але, разом із тим, його творам властива експресія, темперамент і напружена енергетичність. Для прикладу можна навести уривок із вірша Миколи Міхновського «В неволі»:

Хотів би не чути,
Не пити отрути
Із ковша людської біди.

Хотів би не знати,
Які нові латки
Збудують у нашім житті.

Та згода, брат, чути –
Сковали нас пути...
Розбити їх змогу найди.

Повинні все знати,
Самі долю дбати
У віку хрещатім, хиткім.

Поетичні спроби Миколи Міхновського характеризують характер його натури – наповненої пасіонарною енергетикою. До того, ж вони віддзеркалюють і специфіку його оточення. Обертаючись весь час у середовищі української літературно-художньої еліти, Микола Міхновський був приречений на спроби самореалізації у сфері художньої творчості.

У збірці «Лірика», між іншим, зазначається, що до друку готується «Збірник загадок у віршах» і «Гуморески» того самого автора. Цих книжок не знайдено, але виявлено сатиричне оповідання «Казки та оповідання з недійсного життя». Спочатку воно було надруковане в часописі «Сніп», який видавав М. Міхновський у Харкові 1912 р., а потім опублікована окремою брошурою 1912 р. під псевдонімом Микола Гедзь (*Гедзь Микола. Казки та оповідання з недійсного життя. Spirillum patricianum ukrainofilicum. – Харків, 1912*).

У цьому оповіданні М. Міхновський вкотре піддає жорсткій критиці неполітичне («культурницьке») українофільство – «патентованих патріотів» та «щирих українців». Ця лінія почалася в його політичних творах ще з «Самостійної України», програми першої на Наддніпрянщині української національної партії – Революційної української (РУП), написаної 1900 р.: «Робім так, щоб ніхто ніколи, нігде не бачив нашої роботи», – так трактує Міхновський суть діяльності «культурників». В «Самостійній Україні» він не знаходить жодного слова для історичного виправдання прихильників культурницького українофільства: «...Сі покоління своїм нечуваним сервілізмом, своєю бездієльністю, відіпхнули від себе цілий ряд рухів молодіжі, що стояла на українсько-національному фронті. Сі покоління зробили український рух чимсь ганебним, чимсь смішним, чимсь обскурантним! Сі покоління надали українофільству характер недоношеної розумом етнографічної теорії». В «Казці та оповіданні з недійсного життя» ця оцінка «патентованих патріотів» не змінюється: «...Язиком, та й то в замкненій хаті дбають вони про інтереси нації. Адже ціль їх життя – балачка при чарці горілки...».

Але у своїй критиці Міхновський 1912 р. йде далі. Він приходять до висновку, що в нових умовах «українофільство» є форма угодовництва щодо царського режиму. В уста міністра він вкладає слова про необхідність «прищеплювати бацили українофільського патріотизму» усім верствам населення, зокрема, селянству. Тоді «цілком будуть неможливі такі розрухи чорні, як полтавсько-харківські або галицький селянський страйк».

Аполітичне «українофільство» було головною перешкодою на шляху розвитку українського національно-визвольного руху. Тому без його подолання цей рух не міг піднятися на новий рівень, якого вимагало життя.

Саме про це йде мова в цьому сатиричному оповіданні Миколи Міхновського.

Микола Гедзь

Казки та оповідання з недійсного життя

1. Spirillum patricianum ukrainofilicum (Дісертація на доктора Патріотизму).

“Щоб від чортівських вас спасти спокус,
Всю кров за вас пролив Ісус;
То ж, найдуть на мене злі хвилини,
За вас не дав би навіть трохи слини”
Гавлічек-Франко

Передмова

Шановний читачу! Ви цілком матимете рацію спитавши: чому автор пише фантастичні казки та оповідання з недійсного життя саме тоді, коли потрібні як найдужче малюнки справжнього життя? Мій читачу! Чи винний я тому, що в нас немає справжнього, дійсного сучасного життя? Ось через те людина, що бувши Українцем, хоче бути українським письменником, кончею речей присилувана або списувати минуле, або пророкувати на будучину.

Списувати минуле нашого народу не хочу і не вмю, бо я-б попередю мусив вистудіювати цілу історію нашого народу в усіх проявах його життя; але це разом із нашими Вальтер Скоттами вважаю річчю цілком зайвою, бо гадаю, що кохання, сало та горілка – от се єдині підвалини нашої історії, доказом чого є усі наші історичні романи та повісті à la Мордовець. Знов-ж я не наслідую писати віщування про будучину нашого народу через те, що не маю такого терпцю, як наші дотепні політики та публіцисти: тішитися тим, що коли не за 100, то вже певно за 200 років буде-таки в Росії конституція, а тоді полекшає й нашому народові...Знову-же я не маю кебети переказувати туманними словами чужі давно заїжджені думки, які були гіпотезами тільки в позаминулому столітті, як це чудово роблять наші великорозумні та високовчені земляки, “працюючи на рідній ниві”, чи як там?!

От-же, я мусив удатись до фантазії ще й через те, що се далеко безпечніше, принаймні нікого не зачепиш. А це не мала річ при дражливій вдачі українських одиниць. Кожен на-віч бачить, що герої моєї уяви, то не живі люде, а якісь фантастичні істоти, що існують тільки в моїй уяві: Справді, і події, і вчинки, і дієві особи – усе це утір самої фантазії і не має під собою ніякого реального ґрунту.

Але за те ніхто не посміє сказати, що я написав непевно; ніхто не завдасть мені брехні: в моїй уяві усе це можливе і чим менш скидається воно на життя, на те, що буває і чому слід бути, тим більша мені слава; я виплекав абсолютно фантастичні істоти і загадав їм творити абсолютно нікчемні вчинки.

І я буду зовсім утішений, коли всі побачать, що мої герої – то лише погано зліплені маріонетки, а не живі люде з кістками і кровію.

I.

**Спірілли плодяться що найбільше
у стоячій воді, особливо, де
багато латаття та ряски.**
(Шульгин. Вчення про бактерії)

Про нього, як про наукову силу, довідалися ми аж тоді, коли він одружився з донькою нашого славнозвісного патріота. Було то дуже мило і всіх нас ізворушило до сліз, що кохання їх почалося на зовсім патріотичному ґрунті: вони вдвох спільними силами переклали на мову українську Мільтона “Загублений рай” і хоч обоє не розумілися на англійській мові, але при запомозі словника та щирого бажання вони переклали дві сторінки дуже красною українською прозою і тим збагатили рідну нашу літературу твором світового генія. Принаймні так сказав другий славнозвісний патріот пан Охрименко, а в тих речах він був великий авторитет, бо й сам зробив дуже гарний переклад на нашу мову якоїсь Шекспірової трагедії, теж не тямлючи по-англійськи ані слова¹.

Певне молодята б довели до кінця Мільтонову поему, коли-б на перешкоді не став шлюб.

Звісно, рай був знайдений і дальший переклад ніяк не гармоніював із настроєм щасливої пари.

Весілля відбувалося надзвичайно бундючно, хоч ніде правди діти, нас, товаришів і приятелів молодого, через щось не запросили на “келих шампану”.

Це нам було прикро. Щоправда, ми таки належали до “ладанного елементу”, якого молода, вихована в гарній аристократичній родині, не могла знести, аби плебейський “ладан” зовсім нас не кортів і ми робили все, аби принести до вподоби нашим славнозвісним патріотам і їх родинам.

Через те ми, хоч оддалеки, але щиро зичили щастя молодим і раділи, щоб їх шлюб дав зразок щиро-української родини.

І ми прощали свою образу.

Зараз по шлюбі ми довідалися, що наш приятель “многонадійний”. Се нас трохи здивувало, бо він був звичайний собі ветеринар, що досить зле укінчив студії і всі ми уважали його за дуже обмеженого тюття. Через те ми дуже раділи, що помилялись. Адже він був наш приятель і проміння його слави спадало й на нас. Правда, було в тім – “многонадійний” – щось неокресленого, щось навіть тривожного, і ми з великою нетерплячкою очікували більш певного означення. І справді, незабаром залунала чутка, що він “многонадійний” хімік. Це було щось пишне. З найбільшим ентузіазмом привітали ми цю звістку, пили за його здоров’я та блискучу будучину й прохали його познайомити нас із його жінкою, а також дати змогу розглянути його, коли він працює у хемічній лябораторії. Він ласкаво і охоче згодився на останнє, але перше виразно відхилив, буркнувши щось за “жіночі примхи”. На другий день ми з благовінням роздивлялися усякі каламарі, реторти та колбочки, удаючи, щоб зробити йому приємність, ніби ми страшенно боїмося, коли-б, часом десь не вибухло, щось не розірвалось...Він заспокоював нас, задоволено всміхаючись, і казав, що то зовсім не страшно, хоч, справді...иноді буває...треба розумітися в речах...Тим часом Яцуня – один з нашого товариства – незручно взявши якийсь тонісенький каламарчик, роздавив його і голосно скрикнув. Тоді він знов почав заспокоювати Яцуню, що бідкався над розбитим склом, і навіть надівши покрівець, показав нам, як хіміки добувають кислець...Ми вийшли з його лябораторії зовсім певні, що його дожидає велика слава й блискуча будучина.

Ми постановили увечері зійтися усім до купи у пив’ярні і він теж обіцяв прийти випити з нами пива. Був він красномовний, незрівняний бесідник на різного рода торжественних обходах та бенькетах з обов’язковими тостами. Коли всі теми були вичерпані, коли вже всі патріоти виславили свої “найщиріші, найпотайніші жадання” і ніхто не підводився до бесіди, тоді ми підштовхували нашого приятеля і підбадьорювали словами: “Панове, тихо! Д-й Тарадієнко має виголосити бесіду! Тихо бо! Тарадієнко просить слова!”. І він почав говорити. Його незмінна улюблена тема була про “соняшні плями”; але щоразу він розвивав її краще, ніж попередю. Він проводив звичайно паралель між соняшними плямами і нашою нацією. У цих плямах він добачив з великим дотепом найліпші докази того, що нашій нації належить велика будучина. На самому цікавому місці, коли мізки всіх даремне напружувалися, аби збагнути всю глибину його думок, він уривав і сідав з усміхом на устах, не докінчивши своєї астрономічної промови. Але всі були задоволені і по його промові запанувала загальна веселість і всі пили за здоров’я Тарадієнка. Взагалі, він був людиною не говіркою, але жартівливою і його “фізичні дотепи” викликали гострий регіт. Зібравшись гуртом у пив’ярні, ми заздалегідь сміялися, але вийшло даремне, бо він не прийшов. Жінка не пустила його у вечері з хати. Се зіпсувало нам гумор і Яцуня став зі злості сумніватися, чи той “туман вісімнадцятий” міг бути вченим, коли він не тямить того, що він у жінки під черевиком. Ми гуртом і енергійно протестували, нагадуючи про Сократа та Ксантипу, запрошуючи бути справедливим і вияснюючи, що наука і лиха жінка мають між собою дуже мало спільного... Ми розійшлися з огірченням на душі, розуміючи, що він для нас згублений.

Але ми не випускали його з очей і хоча оддалеки з гордощами стежили за його успіхами на науковій кар’єрі. Коли він написав свою славетну студію: “Про зв’язок між фазами Юпітера і кінськими хворобами і про вплив останніх на

¹ Мабуть автор натякає тут на дивне з’явище в нашій літературі: ми маємо багато перекладів з чужинних мов і знаємо, що перекладники тих мов цілком не вміли. Так з’явилася “Калевала” і багато інших. – Ред.

економічний добробут української нації”, ми оголосили його першим сучасним вченим і великим українським патріотом. На жаль, російська цензура – заборонила друкувати цю річ через сміливість та оригінальність думок, висловлених у ній. Це була кепська ознака і ми радили Тарадієнку бути обачнішим: “Не забувай, що для України буде страшна невіджалувана втрата, коли тебе вхоплять в “раби лукавих”. Сю свою працю ти надрукуєш аж тоді, коли на Україні розвидниться”.

Незабаром він мав складати іспит на магістра ветеринарії. При кожній нагоді ми з великим зацікавленням і турботою питалися, як стоять його справи, чи він вже зовсім приготувався до іспитів. Він запевнено всміхався, а ми, випереджаючи події, говорили нашим знайомим: “Д-ій Тарадієнко казав... Ви знаєте д. Тарадієнка? Магістр ветеринарії! Як же!... Незабаром буде професором у нашому інституті по кафедрі хемії. Мій приятель!”....

Уявіть собі наш жаль і наше огірчиння, коли ми довідалися, що він зрізався на іспитах! Се був справді несподіваний і тим більше страшний удар для нашої амбіції. Але ми розуміли, що тут мають бути якісь незвичайні причини того нещастя.

І ми стали пильно їх шукати. Тарадієнко “зарізався” на фармакології. Ми стали збирати відомості про професора, що викладав фармакологію і з певних джерел дізналися, що він давній принципиальний ворог українофільства. Це кидало зовсім інше світло на невдачу нашого приятеля. Очевидно, професор в особі Тарадієнка мстився з цілої нашої нації. Се ж ясно, що наш приятель був жертвою своїх пересвідчень і прийняв терновий вінок за вітчизну, хоч дехто й завважав, що д. Тарадієнко належав до “білястих патріотів”.

Коли ми сповістили Тарадієнка про наше відкриття, він попередю чомусь неймовірно подивився на нас, але коли ми дали йому “незламні докази”, він нема що крити, втішивсь, врешті освоївся і прибравши мелянхолійний вигляд, промовив високі слова, хоч за автентичність їх я не відповідаю: “Рідний мій, занедбаний краю! Для тебе я знесу усі прикраси і навіть життя свого не пожалію”. З тихим благоговінням дивились ми на його жертву, жертву нашого національного рабства – і в наших серцях горіло до нього спочуття. Ми розійшлися пригнічені думкою про заподіяну йому несправедливість, про переслідування його... Знайомим ми казали: “Ви розумієте – тут політичні причини... національне пригноблення”.... І ми прибирали значущий вигляд. “Але, будьте певні, він свого доб’ється. Це міцний, я криця й сильний духом чоловік. Коли тут не дадуть йому катедри, то його за кордоном приймуть радо!”.

І його слава росла, повита ореолом страждань.

Другого року він зарізався на патологічній анатомії. Щоправда, анатомія не була заводом для нашого приятеля і він трохи на неї шкандибав, але всім було очевидно, що Тарадієнко був жертвою старої системи переслідування молодих многонадійних учених з боку старих педантів. І справді, коли ми зібрали відомості про професора анатомії, з великою втіхою довідалися, що він теж почуває антипатію до “щирих українофілів”, а цілий українофільський рух зве обскурантофільським.

Але невдачі тільки розпалювали козацьку енергію Тарадієнка і він знов сів за книги, постановивши скласти іспити ще через рік.

Але коли наш приятель зрізався й за п’ятим разом, ми запевняли наших знайомих, що се просто “підлі брехні”, бо гаразд тямили, що становище нашого приятеля ставало хитким.

Через кілька днів на останніх невдалих іспитах ми зайшли одвідати його. У дверях почули, як пронизуватий жіночий голос заверещав: “І чого ще отся патолоч тут швендяє!”. Ми удали, що то не доткається нас і покидавши брилі, чемненько поклонились спинці Тарадієнкової жінки. Тарадієнко вийшов нам на зустріч, швидко провів до свого кабінету і замкнув двері. Він привітав нас радо, хоч мав стомлений і стражденний вигляд. Він зразу почав нам розповідати пляни своїх будучих наукових праць і казав, що він просто надумався написати такий твір, щоб відразу звернути на себе загальну увагу. Таким твором мала бути, на його думку, філософія анатомії, чи анатомія філософії, – праця, яку він вже зовсім обміркував і незабаром почне обробляти на славу української науки. Він тільки вагається, де видрукувати сю річ?. Чи в “Наукових записках Т-ва ім. Шевченка”, чи в російських виданнях? Розуміється, йому-б дуже хотілось надрукувати в “Записках”, та “що-ж, коли вони сливе нікому не відомі!”. Volen poles наукові річі друкувати по російськи! Інша річ, твори красного письменства. В усякім разі, коли він друкуватиме по-російськи, то обов’язково скаже, що це переклад з українського рукопису... Але сим разом ми не захопились його думками і не підтримали його мрій. Він змовк, наче почув себе винним і не мав сили виправдуватись. Ми швидко попрощались.

Але з того часу прихильників його дуже зменшилось і тільки я де-не-коли забігав до його нишком. Тоді він сумно дивився на мене і з гірким виразом деклямував:

Dones felix eris, multos amicos,

Tempora si fuerint nubila, solus eris!*

І я клявся бути йому вірним до кінця. Але авторитет його впав безповоротно і мене гризла раз-у-раз думка, яким чином поновити його скомпромітовану репутацію?. Я все думав у тім напрямі і врешт звівся ні нащо. Я став рідше виходити з хати і все читав твори українських письменників середульшої генерації: Гавриша, Куліби, Рябошанки й інших, звертаючись при потребі до словника Тимченка і знаходячи глибоке моральне задоволення в уживанні цієї коштовної річі. Читання цих поетів та прозаїків пересвідчило мене, що репутація мого приятеля стоїть зовсім не так

* *Коли будеш щасливий, багато друзів матимеш,
Коли ж надійдуть хмарні часи – самотній лишишся.*

зле, як це спершу здавалося, а словник Тимченка безліч разів нагадував мені Шекспірів вислів, що на світі є дуже багато річей, які не снилися нашим мудрецам. І я не губив надії.

Одного вечора, будучи в душі сумно настроєний, я перегортав сторінки небіжки “Зорі” за давній рік і надібав там чудову статтю нашого видатного вченого і патріота під титулом: “Нарис сучасного вчення про бактерії”. Солідний зміст, прегарна форма, виразний виклад – усе те робило чудову гармонію і шкода тільки, що автор не додав словничка своєї власної мови, як то звичайно мусить робити кождий український письменник, що заводить безліч неологізмів.

II

Був темний вечір і хвища аж різала лица. Бурхливий вітер трохи не скидав пішоходу, але я не зважав, на все оте, гонений думкою швидче побачитись із Тарадієнком. Він сам відчинив мені двері й приязно привітав. Коли ми опинились у його кабінеті, я спитав, чи дома його “домашні”. Відповів, що теща дома, а тесь із його жінкою поїхав до театру... Потім непевно додав, що він пильнує біля однієї студії, незвичайно важкої. Але я перебив його питаючи: “А ти певний, що вона не здужає встати?” І коли він ствердив, я присунувсь до нього як мога ближче і прошепотів: “Слухай мене, твого приятеля! Ти незабаром будеш не магістром навіть, а доктором! Розумієш! Доктором!” – він безнадійно зітхнув – “правительство не хоче!” відповів він з притиском. – “Я тебе запевняю”, сказав я. “Я знайшов спосіб прославити тебе, піднести високо твоє ім’я! (Він іронічно глянув на мене). Я знайшов тобі спосіб зробити відкриття, велике, незвичайне відкриття. (Він зневажливо всміхнувся). “Ти?!” промовив. “Але ж я, я! І я хочу, щоб ти ним скористався! Ти і більше ніхто!”

Мабуть мій запевнений у собі тон, мій натхненний вигляд-таки справив на нього вражіння, бо він почав з усієї сили сопти, що було у нього ознакою найбільшого хвилювання. Тоді я нахилився до нього і ледві чутко зашепотів:

“Слухай! Адже ти знаєш, що цвіт наших українофілів надумався заснувати свій власний український університет. Тобі відомо теж, як охоче кожен з українофілів жертвовав гроші на цю справу, справедливо добачаючи в її здійсненні основу національного розвитку. Правда, досі зібрано не дуже ще багато: карбованців із тринадцять, але обіцяно страшенну силу грошей. * * Один патріот навіть обіцяв на власний кошт удержувати цілу катедру, хоч може ти й не поймеш тому віри... Коли я побачив таку щирість, коли зрозумів, що думка про університет не є звичайна забавка гулящих патріотів, тоді я спитав себе польським звичаєм: “Gdzie Rusini mają lundzi do tego?” Себ-то професорів... Справді це клопіт. У нас так, по правді, учені аби-які...”

Але я швидко знайшов раду. Ти розумієш, що професори університету не стільки мусять бути вченими, скільки патріотами. Ти розумієшся? Отже я знайшов спосіб залучити в твоїй особі і вченого і патріота за одним заходом. Віднині забудь на магістранський іспит! Що таке магістер ветеринарії?! Ти зразу просто напишеш дисертацію на доктора...патріотизму”.

Він був здивований і zarazом зворушений. Ще не розумів, але вже передчував. Він міцно стиснув мені руку й очима благав казати далі: “Мій друже! студійючи бактеріологію, я прийшов до пересвідчення, що причиною всіх пошестей є бактерії. Я прийшов також до думки, що рутенство, або ж щире українофільство ми можемо вважати пошестю, хоча і малозаразливою. Тоді я себе запитав: “Невже причиною рутенства не є якісь особливі мікроби, нам досі не відомі? Адже все має свої причини, все підлягає якимсь законам – треба тільки їх дізнати. Чим більше я над цим міркував, чим глибше вдивлявся в діяльність патентованих українофілів, тим більше я був певний, що я не помилявся і що причиною “щирого українофільства” єсть якийсь мікроб.

Хіба, справді, не свідчить про це і млявість думок, і пасивні відносини до життя, і відсутність ясного, виразного світогляду, і ненормальна полохливість і, головне, боягузно-умірковані чуття?! О! Безперечно усе те свідчить за хворобливість тої течії, усе вказує на існування особливих патогенних мікрофітів. Але тут потрібний пильний досвід, потрібна бактеріоскопічна аналіза... Усе оте мусиш зробити ти!.. І пам’ятай, що слава є нагородою успіху!...” – Я ще ніколи не бачив, щоб мій приятель так преобразився! Його волов’ячі очі заблищали, лице пашіло жаром і, несподівано для мене, він ухопив мене в свої обійми.

В того чоловіка не було “чорної невдячності”. Але коли минув перший закал, він зовсім розумно спитав: “Але як ми добудем тих мікробів? Коли б знати, де вони водяться”. Це було важке питання. Справді, де мають плодитись і існувати мікроби патентованого українофільства? Який орган, яка частина тіла, яка вохкість годує ті дрібні створіння? Не знаю яким шляхом ішли думки мого приятеля, та я почав зразу з голови українофілів, але зваживші усі френологічні спостереження, прийшов до пересвідчення, що ся частина тіла патріотів, мабуть, повна усякими мікробами, крім бактерії українофільства. Найпевнішою мені видалася думка, що патріотичні бактерії живуть і плодяться у ногах патентованих українофілів. Але це було занадто образливо для національної амбіції. Се був клопіт!

Я глянув на приятеля: він важко сопів і, мабуть щось міркував. Я став знову думати і відразу мені блисла справедлива думка, що бактерії нігде не можуть плодитись, як тільки в крові патріотів. Я провірив апріористичною методою мій висновок і пересвідчився, що коли українство єсть якась жива сила, то джерелом її мусить бути жива кров людини. Тоді я більше не вагався і голосно крикнув: “Маю їх тут!”

– Де? – ревноу Тарадієнко, пильно на мене дивлючись.

– “У крові!”

– “Я сам доміркувався до того! аж скрикнув він з виразом задоволення.

** *Оскільки відомо, сума ця й досі не збільшилася (Увага редакції).*

“От-же, як нам добути крові патентованого патріота?” спитав я тоді розважливо.

Це питання трохи не коштувало мені життя. Мій приятель, звичайно все байдужий і спокійний, відразу змінився. Його очі горіли хижим вогнем, права рука простяглася до лянцети, а лівою він туго вхопив мене за ковнір. Я зрозумів, що тільки певна присутність духа ще може мене врятувати і я промовив як мога байдужіше (хоч зуби цокотіли): “Яка шкода, що я не патентований українофіл, а звичайний собі українець. Я-б охоче вмер на користь науки, але тобі, мій голубе, обов’язково треба патентованого”. Ця думка оперезала його свідомість і він безвладно, видимо, з жалем, опустил руку з лянцетою і пустив мій ковнір. Я був уратований і швидче посунувся далі від Тарадієнка. Тоді хрипким голосом він промовив: – “А де я візьму такого? Чуєш? Де?”.

– Хіба мало їх тут? Згадай лишень скільки?...

– Стареча! заскреготів він зубами. У їх вже катма й крові, не то бактерій!

– Мій друже! мовив я, отямившись від ляку – я уважаю тебе розумнішим, коли так вільно висловитись. То в кого мають бути найліпші, найхарактерніші бактерії, як не в патентованих українофілів? У їх вони, певне, одгодовані, випечені, здорові, гладкі!”

– “Або що! кинув він вагаючись.

– “Авжеж!” запевняю тебе!”.

Видимо було, що він віддався течії своїх думок.

– “Ти правий” сказав він нарешті: “Але як нам добути крові патентованого патріота? Ти знаєш” додав він тихше: “Я трохи не зарівав тебе з опалу” – я мимоволі знов зацокотів зубами, але знайшов у собі досить сили, щоб вимовити: “Невже? А я й не завважав!”. І удавши з себе байдужно-веселого, додав: “що міг би ти знайти в мене крім якоїсь пари та й миршавих бактерій бунтівництва! І як тобі могло впасти на думку, що ти знайдеш у мені бактерії патентованого українофільства? Адже я здається раз-у-раз і всюди розмовляю по-українськи. А хіба щирий українофіл спуститься до того, а навіть чи й зуміє, зв’язати двоє слів по по українськи! Це ж перша надвірна ознака! Потім: хіба я виспівував коли-небудь стару пісню про народні святощі та предківські звичаї? А хіба я стояв за потребу московської по школах на Україні? Або я підперав правительство, ніби-то на здогад буряків?.. Отже, мій голубе, гаразд ти вклепавсь!” Він почував себе ніяково і кааявся. “Але що ж робить?” Спитав нарешті. “Що робить? Де взяти крові патентованого українофіла? Я мушу добути і добуду!”

В того чоловіка слово не різнилось із ділом! Бачучи його непереможну рішучість, я присунувся до нього ближче і почав так казати: “ Німецьки лікарі кажуть, що вбивство для цілей науки не є злочинство... Але треба справу обміркувати. Тра’ заподіяти комусь смерть потай, щоб тебе не завдано на Сібір, бо то б була кепська справа. Через те треба вжити отрути. Слухай! Дай трутизни своєму тестеві!! На користь України він умре охоче або мусить умерти охоче! Він безперечно патентований українофіл, тобі його зручно буде отруїти, живучи з ним в одній господі. Ніхто нічого не знатиме і тобі вільно буде робити свої досліди.” Мабуть моя ідея з різних поглядів приняла йому до вподоби, бо він зразу спитав, котра трутизна найліпша на мою думку?

Ми спинилися на сигаре. Принаймні, вже ратунку не буде і тяжко вгадати, відки смерть постигла. Ми стали обмірковувати подробиці цілої справи. Коли це враз твар йому зблідла і він вхопив мене туго за руку: “Але ж бактерії подохнуть разом із ним!” Я скам’янів: це була страшна перешкода. Що діяти?! Боже, поможи нам добути живих бактерій, хоч би довелося втратити життя всіх патріотів! Натхни нас, як найліпше те зробити. Змилуйся над нашим бідолашним народом, що наймитом тиняється без ради й пуття на сім світі. “Мені потрібна жива кров, а не мертва.” – шепотів Тарадієнко безкровними устами. Розпука літала над нами, розпанахавши свої широкі крила... Трохи згодом він мовив, наче сам до себе: “Але убивши, а не отруївши, я б не здобув живої крові, бо в патентованих “щирих” її нема. Замість крові сама сукровиця, як завважив іще Шевченко, або «цвіла, змертвіла кров»...Тарадієнко сопів і, значить, міркував.

Коли це зразу він ухопив мене міцно за руку, стис, що аж я скрикнув, очі йому дико заблисли, він тремтів і, здавалось, що був у нестямі. “Маю, маю! гукнув він, “Маю, маю” повторив. “Чуєш, ти, нездаро! Я їх маю нині!” Кривлячись з болю, я дивився на нього з цікавістю. “Мені зовсім не потрібна кров, щоб знайти бактерії! Зовсім! Твоя апріорістична метода завела тебе на фальшиву стежку. “Твоє міркування, ніби бактерії “щирого українофільства” мусять бути в крові, цілком позбавлене логіки. У чому власне, спитаю тебе, виявляється “щире українофільство”? В ділах чи словах? Адже в словах!.. Адже язиком, та й то в замкненій хаті дбають вони про інтереси нації. Адже ціль їх життя – балачка при чарці горілки, обов’язково при чарці горілки... Отже, я чую інстинктом, що бактерії тра’ шукати не в крові, а в ...слині “щирих”. Що? Може не так?!” І він глянув на мене зневажливо.

Милий боже, але він був правий! Як міг я так помилитись? Як міг я хоч на хвилину припустити, що бактерії українофільства плодяться в крові “щирих”. Та ж єдине місце, де вони можуть плодитись, є слина... І знов почув я до Тарадієнка те глибоке поважання, що було захиталося під час іспитів. Тим часом він казав до мене так: “Твоєю безглуздою гіпотезою про кров ти трохи не запроторив мене на Сібір! Але мені не треба нікого вбивати. Досить буде, щоб я забалакав із тестем про українські справи, себ то похвалив кого з тестевих приятелів та компатріотів. Тесть мій крім себе нікого не уважає гідним похвали, через те він зразу розпалиться, почне лютувати, пінити... Тоді я попрохую його плюнути в черенок і матиму безліч бактерій... Ти розумієш, я винайду такий пристрій до міряння їх здатності життя і я напишу цілу студію, яка збезсмертить моє ім’я?...

– “І ти маєш право бути безсмертним” гукнув я з ентузіазмом, стискаючи йому руки.

Ми умовились, що через два дні я прийду до нього, щоб побачити, чи пощастило йому добути з тестя бактерій.

III.

Ті два дні я перебував у найбільшому турбуванні. Мені все увидалось, що Тарадієнко не зуміє, як слід, роздратувати свого тестя і ціла справа пропаде за марне... В ранці призначеного дня я живо схопився з ліжка, не зважаючи котрою ногою треба попереду стати і натягнувши на себе якусь одяжину, метнувся до Тарадієнка.

Ледве ввійшовши до кабінету мого приятеля, я пильно на нього глянув: вид йому був святочний і натхненний, очі йому блищали якимсь пишним сьйвом. Без слів я зрозумів, що бактерії "щирого українофільства" були вже знайдені і відкриті...

На хвилину мені захопило духа! Боже, світе! Які можуть бути наслідки цього великого відкриття! Адже воно визначає революцію української справи! Адже від нині можна буде прищепляти щире українофільство, наче віспу. Милий Боже! Що се буде? І невпинне бажання побачити ті дрібні створіння, що чинять із звичайних людей "щирих українофілів", побачити їх на власні очі запанувало мною, захопило мене... Я тільки спромігся вимовити: "Де?".

Він ткнув мені без слів до мікроскопа. Я припав оком. По між ріжними коками, паличками та карлючками я позирив скількисть мікрофітів, яких попереду ніколи не бачив. Вони наче були чимсь залякані, бо ледве яка-не будь карлючка або паличка наближалася до одного з тих невиданих мікрофітів, як вони чимдуж тікали на інше місце, щонайбільше туди, де купами сиділи непорушно коки льяльності та благонадійности, гладкі та повні, мов стручки, ніби шукаючи в їх допомоги. Це були дуже характерні ознаки і в мене забилося серце: певне, се й були мікрофіти "щирого українофільства". Але я дививсь далі. Покрутившись біля коків льяльності та благонадійности і зібгавшись у клубоки, невідомі мікрофіти по малу посунули у темний куток і збились там до купи. Палички та карлючки тим часом пишались навидноці і ніщо не каламутило певного спокою, що панував у кутку. Трохи згодом мікрофіти заворушились, потім швидко закрутились і заборикались... Коли знов усе стихло, я побачив на споді одного з тих мікрофітів, розірваного своїми на шмаття... Не було сумніву, що перед мене були мікроби "щирого українофільства"... До їх стала наближатись якась паличка і вони враз розбіглися. Зворушений тим, що я побачив, я одвів очі од мікроскопа і глянув на мого приятеля. Він допитливо дививсь на мене. Тоді, схилившись перед ним, я мовив: "Вітаю тебе, бо тобі належить найбільше з сучасних відкриттів! Вітаю тебе, найкращий сину України!" Він обняв мене, видимо теж зворушений, і наші сльози злились до купи. Коли я трохи заспокоїв своє хвилювання, я знов надійшов до мікроскопу. Винайдені мікроби саме тікали від якоїсь товстої палички, що наблизилась до їх, а на тім місці, звідки вони так прудко бігли, знов лежав розірваний на шмаття толуб одного з тих мікробів.

Страшне підозріння встало перед мене марою і кров моя взялася кригою: "Що коли вони всі розірвуть себе взаємно? Адже тоді дослід неможливий, неможливе й прищиплювання!". І я гукнув своєму приятелю: – "Треба хапатись!" відповів він. Я вже сам те завважив. Та й люті ж бестіони. Зараз буде готова желатина. Там їм не буде вільно ані бігати, ані гризтись." – І він став поратись біля желатини. Коли все було готове, він пересадив із першої пластинки цілу громаду. – Тепер хай усе заспокоїться", промовив він. Мені цікаво буде дуже глянути, чи до вподоби мікрофітам ця ласа страва, але Тарадієнко рішуче відхилив мене: "Почекай!" каже, "тим часом нехай поміркуємо, як назвати нових мікробів". – "Адже це правда", гукнув я: як же ти хочеш їх назвати?".

Він сидів не рухомо, нічого не відповідав і важко сопів. Я зробив те ж саме. Трохи згодом він почав так казати: "Ти знаєш, що цих мікробів я добув із слини мого тестя. Отже, мені хотілось прозвати його ім'ям винайдених мікробів. Але, мені здається, що це буде трохи ніяково, коли сказати, що це bacillus пана N... або coccus пана NN... чи правда?".

– "Мені теж здається" відповів я. Тим більше, що твій тесть може не зрозуміти мотива, що керував тобою, та ще, чого доброго, образиться, додаючи в тій назві посьміх. – "Адже ж" – казав Тарадієнко далі: "Вже самою назвою я мушу зазначити природу і прикмети винайденої мною спірілли. Знов же, я не можу скривдити тестя. Що його робити? Як погодити ці супротивності? На яку ступити?". І вираз болю й розлуки з'явивсь йому на виду.

– "Ось слухай лишень! Озвався я до нього: "назвати свого мікроба spirillum ukrainien" та й годі". – "Ніколи!" скрикнув він. "Ніяким чином! Се була б кривда й образа для всіх українофілів, бо то б мало визначити, що ті спірілли, яких українофіли з такою кількістю виплекали, виховали і культивують в собі – розповсюджені у цілої української нації. Коли в звичайного українця, непатентованого українофіла, і можуть бути такі мікроби, то лише в ембріональному стані, зовсім не культивовані. А се така різниця, як між лісовою грушою дичкою і гарною висококультивованою грушою – дюшесою. Се ж треба розуміти. Ні! Ні! Ніколи так не назву". В тих словах безперечно була висока правда. Так! Так! Українці ріжняться від українофілів! І відрізняються дуже. Яка шкода! Як би хотілося, щоб се не було так...

Згодом я промовив: "Але ж, здається, і я маю деяке право голосу, бо відкриття мікроба українофільства, в значній частині маеш завдячити мені! В усякім разі, ідея моя!" – "Що?" зарепетував Тарадієнко. "Твоя ідея?" Але ж твої мікроби в крові. Там і шукай!" Кожен може бачити, кільки було в тім правди, через те я почув себе ображеним в моїх найліпших чуттях! Не зважаючи не те, він трохи згодом промовив: "От так справді буде добре!" Я хотів мовчати, але не витерпів. – Як? спитав у нього. "Я даю ось яку назву", поважно сказав він: "spirillum-patricianum ukainofilicum". Справді, краще не можна було приміркувати: спірілла благородного українофіла!

І відразу моя уява намалювала мені, як здивований світ дізнається про відкриття нової спірілли як шануватимуть молодого, талановитого вченого, як ростиме його слава!

Я уявив собі заклад, де плекають чисту культуру спірілли, заховують від усяких ворожих впливів. Я уявив собі, як відті спірілли розвозять на плід по всій Україні і прищеплюють її дівоцтву і парубоцтву українському... І я вже бачив духовними очима, як ціла Україна українофільствує... Моє серце розм'якло, зникла ворожнеча і впав Тарадієнко на груди, обіймаючи з цілого серця. Але буди практичною людиною, я постановив не губити хвилини і скористуватись, чим можна.

Запевняючи, що я хочу принести себе в жертву науці, я прохав Тарадієнка прищепити нову спіріллу першому мені. “Таким чином,” гадав я собі, – “певне, зроблюся членом громади українофілів і, значить, не буду забутий історією, як і кожний з щирих українофілів!”. Але мабуть Тарадієнко вгадав мою мету, бо він незвичайно проникливий чоловік.

Дбаючи про сувору замкненість і бездоганну чистоту фамілійної організації українофілів, він хитко відповів мені: “Побачимо!” Похололо в мене на серці і хоч я удав ніби зовсім певен, що відповідь буде вдовольняюча, але в душі зрозумів, що ні Чоботинський, ні Позичайло, ні Охріменко, ні решта славнозвісних та високоосвічених українофілів ніколи не дадуть мені прищепити спіріллу...

“Коли хочеш”, додав Тарадієнко, “приходь завтра знов сюди, побачиш, як живуть наші вихованці. На сьогодні досить. Але знаєш... поки що... не кажи нікому про моє відкриття: я хочу всіх вдарить несподіванкою”.

IV.

Сливе цілесеньку ніч не міг я заплющити ока, бо мені спало на думку, що спірілли поїдять себе взаємно. О дев'ятій у ранці я побіг до лябораторії. Приятель був уже там. Його серйозний та поважний вигляд дуже імпонував і я мусив признати, що з нього буде дуже добрий професор. “Уяви собі,” – мовив він з турботою, “желятина, мабуть, їм не до вподоби. Вони себе почувають зле”. З чуттям глибокої ніжності глянув я через мікроскопа. Мікроби сиділи тихо, хоч на погляд були гладкі і ситі. Сиділи окремо одне від другого. “Я перше бачу, щоб мікроби так себе почували на желятині” сказав Тарадієнко. – “Але ж, голубе мій!” відповів я: “На мою думку, їх слід посадити іншу поживу, ніж желятина. Се ж спірілли, а не коки або карлючки. Вони мабуть вживають тільки пісне, особливо коли зважити, що це спірілли “щирого українофільства”. Пам'ятаєш, що каже поет: “Пісний селедій рай знайду з пісними Русинами”... Се ж каже Франко!

– “Може й справді” відповів Тарадієнко: “Я ще вчора частину їх садовив на бульон, але там теж самісіньке: якіс хорі, без життя, без руху. Може й справді вони кохаються на пісному. От ми зараз їм дамо бараболі!” І мій приятель почав готувати картофляну поживу. Упоравшись, він посадив спірілли і казав почекати до завтра. Тимчасом голосно почав марити про будучину. Він зважався обіздити цілу Україну, роблячи по всіх більших містах відчит про своє велике відкриття з науковими демонстраціями. Звичайно, ці демонстрації не матимуть демонстративного характеру. Боронь Боже! Це тільки нашкодить і українській справі взагалі і українській нації окремо, тим більше, що наука раз-у-раз єсть інтернаціональною. Тут навіть він хоче взятись до дипломатії: щоб зробити справу цілком легальною, він поперед усього подається до Петербурга. Там він читатиме реферати про своє відкриття у петербурзькому медичному Товаристві, де президентом є особа з царської родини. Можливо, що коли велебно присвятить свою працю про spirillum президентови, то це й добуде для нього ордеру. Це цілком можливо. Адже Кох дістав ордер від німецького імператора. Чим він гірший від Коха? Власне, ордер його не цікавить, але дуже важно єсть признання з боку російського уряду великих заслуг “щирих патріотів”. Це буде заміна цілої політики російського правительства до нашої нації.

І може ця подія буде тією підвалиною на якій збудується будуча доля України... Щаслива Україно! Щаслива, бо маєш таких синів.

Ми розійшлися, упоєні надією на будучину. Другого дня нам стало ясно, що й картохляна страва не до смаку спіріллам.

Тоді ми перейшли на інші страви. Нічого не допомогло. Давали дуже ласу страву з усяких естрактів – теж нічого не вдіяло. Спірілли були не веселі, худли і здається нездужали. Надвечір одна з спірілл зморщилась, скорчилась в клубок та й сконала. Се був натуральний кінець...

Холодна розпука огорнула нас при погляді на трупа сього так милого для нас створіння!. Що коли вони всі або поздыхають, або порозривають себе? Адже тоді ми навіть не матимемо доказів, що зробили відкриття, не зможемо навіть зробити препаратів, як хоче поет Самійленко. І що його на світі Божому робити? І чого вони такі хорі, такі марудні? А спірілли тільки й виявили життя тоді, як кидались заризти одного з поміж себе. Кидались жваво, бадьоро і здавалось, їх лютість зростала з поменшенням їх кількості. А кількість поменшала значно, бо вони розривали на день по дві або по три спірілли.

Прийшовши одного ранку до лябораторії, я вгледів мого приятеля блідного, схвильованого, із очевидними прикметами божевілля в очах. Вигляд його перелякав мене, і, передчуваючи щось страшне, я питаю: “Скажи! сталось якесь нещастя?” З невимовною тугою в божевільно смутних очах хитнув він головою: “Так, нещастя! Велике, страшне, незмірне нещастя! Боже! Яке нещастя! Вони не плодяться... Не плодяться!” – Хто вони?! Озвася я зачудований. – “Вони! Спірілли! – Але я”... – в його заблис божевільний огонь... “я...ти мусиш заховати тайну! Я... хочу сам бути їм батьком. Я хочу взяти потайний шлюб із одною молодою спіреллюю. Я знайду спосіб це зробити. Ха-ха-ха!” І його скажений регіт залунав по великій залі лябораторії.

Волосся устало на моїй голові. Перед мною була нова жертва науки. Я розумів, що заперечувати йому шкідливо і тямив, що єдиний ратунок – це швидче знайти відповідну сферу, де б спірілли плодились. Але в чому можуть плодитися спірілли? Та поки що треба ратувати приятеля. Тихо й ніжно став я вмовляти Тарадієнка і наводити його на думку, що ще не всі засоби випробувані, що лише не ужили ані методи Ehrlich'a, ані рецепта Gram'a. Звичайно говорилось усе, що приносив язик. Для мене було важко виграти час, бо я був певний, що те хвилеве божевілля мого приятеля ніколи не вернеться, аби не навертати його думок на небезпечний шлях... Ледве вчув він ті імена, як вид йому став лагідніший, очі проясніли, чоло розгладилось і він вже звичайним голосом промовив: “Авже ж”.

І ми вжили метод Gram'a та вона пересвідчила нас тільки в тому, що спірілли підлягають впливу мітіленової синьки, стають від неї сизими і наче трохи жвавішими. Але зрештою, ми нічого не могли добитися і я побачив, як смутнійшало обличчя Тарадієнкове – ознака нового нападу хвороби.

Тоді я зважився на героїчний засіб. “Слухай!”, озвався я до Тарадієнка: “Я певен, що не помиляюсь. Слухай! Мені прийшла геніальна думка: коли вони не хочут нічого ані скоромного, ані пісного, то даймо їм... варенухи. Коли вони мікроби патентованого українофільства, то мусять любити варенуху над усе!.. хочеш, наваримо зараз!” Тарадієнко зрадів, наче дитина: “Наварім, наварім!” підхопив він мою думку.

“Кров предків заговорила.”

Ми знайшли глек і всі потрібні спеції, і я став варити так, як мене вчила іще бабуна. Була то старовинна рецепта – нині вже сливе загублена. Міцний спиртус, пахучий мед, різки, бодяк, гвоздичний перець, кориця, грецькі горішки і дванатцять інших спецій, яких саме – мій секрет – назви їх не знайдете у словнику Тимченка – були елементами, з яких робився той чудовий сік, що греки звали амброзією, а українці – варенухою. Цілий глек того солодкого трунку поставили в грубу, замазавши щільно покрішку і стали дожидатись, коли все буде готове.

Вже надвечір витягли ми глек з груби й одітхнули. Чудовий, божественний запах розлився в повітрі й залоскотав піднебіння. Ми поналивали в шклянки горячого трунку й похалцем стали сьорбати. Тимчасом ми налили у третю склянку: хай холоне. А як значно вихололо, а у глеці зменшилося, налили ми на скло й пересадили спірілли...

Мабуть із чверть години куйовдився Тарадієнко біля мікроскопу, аж нарешті голосний крик зачудовання, здивовання й разом розкошів вилетів з його горла: “Сюди! швидче сюди!”. Було в його голосі щось таке, що я стрепенувсь і зразу кинувся до нього: “Дивись!! гукнув він з незвичайним виразом обличчя. Я глянув і трохи не зомлів. У темнуватій живиці, наче блискавки, гайсали спірілли, перекидаючись, пустуючи і взагалі, виявляючи найбільше задоволення. Де ділася їх млявість, їх хвороби? Бадьорими, сильними рухами переносилися вони з одного на другу місце, зачіпаючи стрічних спірілл і пускаючи їм бісики. Вони були повні сили, повні життя. Невже це були наші спірілли? І я допитливо глянув на Тарадієнка, він угадав мої думки, бо промовив: “Це безперечно спірілли патентованого українофільства, бо ніякі інші не могли б витримати спиртуюзної **поживи**.”

Я знов глянув у мікроскоп. Ціла громада спірілл танцювала, виробляючи якісь чудернацькі рухи. Але ті рухи наче були знаємі, наче нагадували якісь “па”, додержували якогось ритму. Я став пильнувати і враз зрозумів: спірілли садили гопака!

Рясні сльози зворушення покотилися з моїх очей.

Так от-де джерело сього національного танцю. І я мимоволі згадав Пастера, який каже: “Із кількох тайн завдяки бактеріології спаде заслона!”

Протягом цілого тижня щодня стежили ми за життям спірілл. Було воно одноманітне й невиразне, але все ж було життя. Нові порції варенухи викликали й нову життєву енергію, що разом із спиртусом знов зникала. Тим-то життя спірілл взагалі було безбарвним і навіть відрозливим. Тільки й оживлялись спірілли тоді, як кидалися на одну зі своїх, щоб розірвати її на шмаття.

Але головного, що нас найдужче цікавило, – плодження спірілл – ми не завважили. Аж нарешті через тиждень в неділю одна спірілла привела дитину. Був це хворий, блідий та безбарвний інвалід, що незвичайно швидко став старим. З його народження тайна плодження спірілл щирого українофільства зникла. Хоч ті мікроби належали до найнищих організмів, але в їх панувала дуже мудра та заплутана шлюбна організація, яка трохи нагадувала пуналуальний шлюб*. В усякім разі, кожна спірілла-самиця мала собі значне число спірілл-самців за чоловіків, а кожна спірілла-самець мала собі за жінок стільки ж спірілл-самиць. Але на диво наслідків тої шлюбної організації було за мало: частина спірілл переходила вже ніби на парний шлюб. Ізольовано від цілого світа, жили вони в атмосфері неприступній для інших живих істот. І чи то спиртус, чи гострі спеції варенухи, чи така вже вдача тих мікробів, але вони все більше дичавіли і ставали лютішими. Але Тарадієнко мало звертав уваги на псіхіку спірілл, він тішився тим, що плодження спірілл вирівняло йому шлях до слави, й що розмноження їх дасть можливість прищепляти спірілли усій нашій нації, а се дасть Тарадієнку безперечне право на титул “pater patriae”, або по нашому “Батько України”... Солодкі мрії.

V.

Шануючи кращі традиції українофільства, ми бажали справу розповсюдження та прищеплювання наших національних мікробів зробити цілком легальною. З тією метою Тарадієнко, сховавши до кишені листи до визначних земляків та повний каламар тестевих спірілл, рушив до Петербурга, піклуючись про дозвіл. Незабаром по приїзді до Петербурга Тарадієнко написав до мене нижче наведеного листа: “Любий друже! писав до мене Тарадієнко: я не можу стямитись від того вражіння, яке справили на мене тутешні земляки наші, особливо молодше покоління. Уяви собі, що вони мені заздять і чинять усякі прикrostи та перешкоди. По Петербургу вже йде про мене слава, як про людину без десятої клепки. Я сам чув, як один з їх казав про мене до другого: “Я просто не йму віри, щоб такий бевзь міг справді зробити отсей винахід!”. А другий додав: “Та се просто дуринця, отсей винахід!”. Звичайно, мене се не крихітки не дивує. Ти ж сам гаразд тямшиш, що ніколи один українець не визнає талановитости другого. Охоче слухатиме він авторитету чужинця, але з дикою насолодою потопче й понизить особу свого компатріота. Така вже українська вдача і це мабуть причина загального поневолення нашого народу. Аж ось коли я зрозумів Шевченків сарказм на Богдана. У

* Колишня (архаїчна) форма шлюбу в австралійських дикунів. – (Ред.).

мене в самого зародився жаль на нього, що занадто мало повідрубано нездатних до культури українських голів! Аж ось коли я зрозумів помилку Івана Мазепи, що не схотів з корінням винищити клятий рід Кочубеїв, Галаганів, Пушкарів тощо, а заходився політикувати. Але годі! Жаль мій росте й дужчає, і я зневіряюся в будучині нашого народу. Правда, старше покоління краще до мене відноситься, але з того мало зиску. Наприклад, я був у нашого славнозвісного незрівняного батька,¹ де були зібрані й інші патріоти, між котрими був наприклад Рачкий, директор департаменту міністерства.

Ой, коли б ти бачив, як зацікавились усі зібрані моїм винаходом, яке зворушення запанувало на їх обличчях, коли крізь мікроскоп вони побачили наших національних мікролітів. Славнозвісний батько розперезав очкур, насипав на голову сміття й вимовив, чудне хитаючи головою: “Нині відпускаєш раба твого, владику!”, а потім став пхикати, а ще трохи згодом смикнув добру чарку горілки. Пан директор попросив понюхати каламарчик, а понюхавши, голосно гікнув і вже більше нічого не сказав.

Усі запевнюють мене, що се добрі ознаки, але справа ані трохи не посувається. Взагалі я абсолютно збивсь з пантелику і не знаю, що мені робити.”

Перечитавши цей лист, я занепокоївся. Чи не дістав мій приятель остаточно *mania grandiosa*² – хворобу, що дійсно сталася національною, бо сливе всі визначніші й невизначніші Українці страждають на неї. Ледве котрий із них в патріотичних цілях напише якусь “Сіру кобилу”, або про “годівлю свиней”, як уважає себе національним письменником, а не доведи Господи надряпати “Поезію в прозі”, – тоді вимагає за життя монумента! В усякім разі – се загортання в тогу невизнаного генія – було недвозначною ознакою. Але що я міг допомогти? Ткнувся я до одного старого патріота, потім до другого – усе прихильників Тарадієнка, але дістав я одну відповідь: “Я сього не сподивався, я був певен, що з того пива не буде дива!”. Вже я намірився їхати до Петербурга, коли се зовсім несподівано прибігає до мене Яцуня і ще з порога гукає: “Триумф! Триумф! Чи ти вже знаєш, що Тарадієнко повернувся, що він досяг найвищого успіху і що тесть запрошує значних людей на великий бенкет до себе!”.

Я аж скаменів з подиву та несподіванки. “Ти одержав запросини на сьогодні? Спитав до мене Яцуня.

“На сьогодні?” повторив я: “Хіба сьогодні бенкет?”. – “Та сьогодні! Сьогодні ж! Я був певен, що тебе запрошено!”. Я зблід, але удаючи байдужого, спитав: “Як усе склалося?”

О, се була правдива казка з Шехерезади!

Ціла історія Тарадієнкового успіху свідчить про те, що Пан-Біг іще піклується долею України. Попереду Тарадієнку ще щастило, земляки не сприяли йому, здавалося, його справа згинула. Але Тарадієнко не в тім’я битий і він заприязнився з головним камердінером міністра справ внутрішніх, почав пускати бісіків камердинерівій жінці й через цю протекцію добився авдиенції у міністра! О, міністр людина розумна, з ясною головою! Він відразу зрозумів вагу Тарадієнкового винаходу, дуже ласкаво віднісся до Тарадієнка, попросив продемонструвати на живій особі і навіть дозволили прищепити *spirillum ukrainofilicum* одному з своїх кур’єрів. Дослід був незвичайно вдалий, бо вже через 10 минут кур’єр вирячив баньки і з великим чуттям став шепотіти! “Вітчизно моя!.. Заплакана нене!.. Сиротинко, плачеш над Дніпром!”... Потім став рюмсати, а нарешті попросив горілки й “малоросійської” ковбаси, потому вдарив гопака. Міністер остаточно переконався о вазі винаходу й призначив Тарадієнкові премію в розмірі 5 тисячів карбованців... Але се ще не все. Пан міністер приобіцяв, що зробить “циркулярно” припис прищеплювати всім Українцям *spirillum ukrainofilicum* і до закону 18-го мая 1876 року “раз’ясненіє”, як додатковий пункт. Особливо мають піклуватися земські начальники про вщиплювання *spirillum* селянам. Тоді, на думку міністра, цілком будуть неможливі такі розрухи чорні, як полтавсько-харківські або галицький селянський страйк. Та й взагалі Тарадієнко запевнив міністра, що се буде безпека лояльності українського народу... “Ти розумієш”, казав радісно Яцуня, – як зумів Тарадієнко взяти міністра, як обійшов його, як зумів погодити вимоги патріотів з вимогами державного урядовства! О, яка се мурда людина! Яка це геніальна людина!”.

В міру Яцуниного оповідання якесь невимовне чуття опанувало мною. При послідних словах я схопився з місця і, не прощаючись з Яцуною, побіг просто до Тарадієнка. Вхід до господи Тарадієнків був пишно освітлений і мав празниковий вигляд. Нервово подзвонив я до дверей. Гарно вбраний у якусь ніби лібрею парубок відчинив мені двері. У прихотній з приємно усміхненим обличчям стояв Тарадієнко, але вглядівши мене вираз йому змінився й крижаним голосом промовив він до мене: “А, просимо! Просимо! не ждали, але просимо... до кабінету”. Тут вже я не витерпів:

“Пане добродій! Я прийшов до Вас в справі мого винаходу спірілл українофільства. Я не кажу дати мені усі 5 тисяч, але Ви розумієте, що половина належить мені. Отже прошу без жодних скандалів дати мені мою частину, бо инакше присягай бі, я всім доведу, що Ви самозванець”. – “Пане добродію!” відповів Тарадієнко і я не пізнав його голосу. “Ви надто хапаєтесь. Але зважаючи на Вашу вдачу, я Вам дарую сей шантаж. Лиш прошу сейчас винестися з моєї господи. Парубче! випровадіть сього пана!” Ми глянули один на одного, ще раз глянули, потім я вийшов...

Та я не дбаю про особисті образи. Колись то порухнемося! Я патріот, я цікавлюсь загальним добром. Але я не можу второпати і се мене дивує, чому “додаткове раз’ясненіє” до закону 1876 року не входить досі до життя і не робить міністер нових приписів циркулярних... От-так завжди в Росії і все українське принижується, тиснеться і найкращі винаходи або ідеї наші гинуть по теках міністрів. Але на доказ моєї безсторонності мушу додати, що я справді чув і, зважаючи на міцну Тарадієнкову вдачу, тому можна поняти віри, що Тарадієнко хоче зробити подорож по всіх українських краях, щоб користуючись за кордоном політичною свободою, – прищеплювати австрійським та американським Русинам *spirillum ukrainofilicum*.

¹ Як відомо, кожен українофіл, доживши до 50 років, має право на титул Батька України.

² Психічна хвороба, коли божевільний уважає себе за генія.

З «ЛІРИКИ» М. МІХНОВСЬКОГО

ГОДІ СПАТИ!

Годі спати! подивіть ся —
Сонечко вже сяє,
Усіх рівно братів-людей
Проміння вітає.

Мусить сонце народити
Життя нове в світі:
Де-б кайдани безталання
Не змогли гриміти.

Де-б не чути було стогну,
Що блукає всюди,

Горя важкого, сумного,
Яким живуть люди.
Де-б всі люди були вільні,
Як на небі зорі, —
Дивись: горить... покотилась...
Гине в синім морі...

Знову горить, знову сяє,
Як їй забажалося,
І не знає того лиха,
Що світу спіткалось.

* * *

Серед моря човен плава,
По хвилям літає,
Нема в єму веселечка,
Сідока не має.

Один гуля до схід сонця,
Хлюпощить ся тихо,
Одірвав ся від берега
Сам собі на лихо.

Під вербою у затишку,
Дрімав над водою;

Вставай, брате! Годі спати!
Йди на рідну ниву.
Може нива, рідна нива,
Родить волі жниво.

Тоді в світі вільної птахой
Будеш ти літати,
Знайдеш щастя свого віку —
Розіб'єш гармати.

Підняла ся тяжка буря,
Понесла з собою.

Проплив човен цілу річку
І лиман Дніпровий,
Очувив ся бідолаха
Аж в Чорному морі.

Хвилі човен пригортали,
Ласкаво шептали:
Про казацьку вільну волю, —
Казацьку славу.

ЗАКЛИК

Світла! в села світла!
Рівного братерства,
Правди і участі киньте по
зерну.
Щирому привіту
Відчиняйте дверці, —
У сердці холоднім добудьте
вогню.

Нехай вільне слово
Повсюди пол'єть ся,
Смутливому люду просвітою
блисне;
А тупирь мовчазний
Та млявий метнеть ся,
Безділля сіряк з плеча іздіме.

Ой, світла же, світла
В долини, у луки!
Збуркаєм до праці селянські
тями...
Із сьайвою прозорой
Гудачки науки
Посвітачі віку запалять вони

* * *

Гидко в світі цім повстало
Такі лихі літа
Що на рідній Україні
І тут мало жита.
Цілий рік над полоосою
Треба волочити;
Плугом водиш і косою,
А ні з чого жити.

Не вродив ся хліб у полі
Не дав Бог помоги, —
Нудьга даве, їсти хочу,
Ледве тягну ноги.

Як підійду до криниці,
Заглядаю палко

Кличу тую чарівницю,
Що в далі весталкой.

Не йде вона і не чує,
Гуля десь у полі,
Наді мной мов кептує,
Що не дає долі.

Де-хто каже: “знімай, сину,
Свою сірячину,
Йди микати сумні думки.
Геть-геть з України.

Може там-де, на чужині
Схопиш біглу долю;
Держи її, не випусти —

Знов загине в полі” ...

Добрі усі ції співи,
Але сумно знати,
Що є люди, котрим змога
З родини тікати.

Ні! не кину України.
Не таким вродив ся...
Дивись, брате, ось горобець
Під стріху забив ся.

От-так і я під стріхою
Рідньенького краю
Маю вік весь свій дожити,
Хоч тяжко зітхаю.

В НЕВОЛІ

В клітці пташка молоденька
Нудить ся в неволі, —
Виростала у зеленій
Та густій діброві.

Там вона з'явилась світу
В гніздечку маленькім,
Там заграло і забило

Тяжко жити вік сліпим,
Не бачить нічого,
День за днем тягти життя
Темного сумного.

Не спізнати її краси,
Що в просвіті сяє,
Що долиною, ліском

Я знаю,
Мій краю,
Хвилина настане —
Юнацтво устане.
І знову велике
Забуде про лихо,
Рідненького краю.

Я бачу,
Байраче,
Як ти зеленієш
І сонцю радієш.
На тебе погляну,
Я край свій вспомяну
І гірко заплачу.

О, мати, мати, пам'ятаю
Боязьку пісню ту,
В дитинстві ти мені співала
Про долю навісну.

І виріс я... і став великим...
На працю мусив йти,
Щоб тяжкі пута поразбити,
Ярмо з плеча стягти.

Згадав твій спів... О, Боже,
правий!
Навіщо так зітхат'є?
Навіщо зазирати лукаве,
Дух вільний зневежат'є.

В любові серденько.
А на гилочці кленовій
Оселя зосталась,
Бідні дітки... аж четверо
Ротиків пропало.

Дітки були ще нікчемні,
Як матір'я піймали,

* * *

І степом гуляє.
Не купатись бирсом вільним —
Куди схочу лину!
Тільки стежкою знайомою
Плестись біля тину.

Не бачити тяжко світу,

* * *

Жадання, —
Благання
Великої волі
Несуть ся по полі
У небо злітають
Либонь промовляють:
“Росте рятування!”

Навкруги
Вороги
В'ють залізні грати,
Бо зачули вони:
Десь вітрець повіва,
Інший стяг підніма;
Десь ревуть пороги...

* * *

Я сила сам — як серце б'єть ся
Вогонь - як думка є.
Хай гороб'яча ніч несеть ся
Дарма! мене не згне.

І тим великим лиходіям,
Що хилять ся і гнуть...
На спинах всі свої надії
Вивозять — й світу пруть...
Що зневажають людом темним;
За шкуру сало л'ють...
Смердючі каганци назирці
Замість лямпод дають...

Я заспіваю пісню вільну.
Рідненькая, свою.

В оцю клітку посадили —
Волю обірвали.

Тремтить крильцем Божа
пташка,
Аж пір'я літає,
Бо в неволі, хоч і в холі,
Долю проклинає.

Ні убрання хати;
Ні поглядом малих діток
Своїх не кохати.

Вік увесь в млу загорнути,
Вічну ніч з собою
Тягти туди, куди зійдеш,
Де ступнеш ногою

Мій краю,
Скликаю
До гурту завзятих,
Паланням обнятих
За кращу долю,
За рівність та волю
У рідному краю.

Єднайтесь,
Збірайтесь
В освіті і вільні...
Не будуть дарімні
Ті сили святі,
Що родились у млі
До гурту! єднайтесь!

І не схилюсь, не вздрю розміння
—
Падаю — не живу.

А ти? як ти колись співала!
Бо в інший вік вросла.
Із риду в рід тоді вкрапляли
Погані сім'яна.

Та Бог простить тобі ті співи, —
В них сльозоньки текли,
Страждання відзгуки німїї
Тремтіли десь на дні.
І я простив... Люблю за згуки.
Люблю тебе давно.
Збуркали згуки перші стуки
У серденька мого.

Чи є в світі така ласка, як мати голубе:
Святі, щирі, невимовні
В нас жадання буде.
В тиші смутком оповитій дивну казку зложе
Про ту лицарську могилу,
Де плеск чути Божий!
І безмірно ніжну пісню нам співа в колиці.
Пригортає, піль здимає,
Сльози п'є краплисті.
Через бір і трясовину понесе з собою,
Втрате всі свої зусілля,

Щоб дати кращу долю.
Перші виблиски надії розгорта поволі,
Червоніє нашим загром,
Як ідем у борню.
Ні коханочка вродлива, а ні чарівниця,
Не дадуть нам того свята
Що мати — в дитинстві.
Тільки діти нерозумні цього не тримають
І частенько матір рідну
За серце щипають.

Хотів би не чути,
Не пити отрути
Із ковша людської біди.

Хотів би не знати,
Які нові латки
Збудують у нашій житті.

Та згода, брат, чути —
Сковали нас пути...
Розбити їх змогу знайди.

Повинні все знати,
Самі долю дбати
У віку хрещатім, хиткім.

ИДІЛ ВІКА

Гірко навкруги і дико...
Злоби на нас надів вінець,
Царить могутній владика —
Златого кумира кузнець.

Падають в бруду тут люди,
Бажанням наживи повні,

Зависть колише їх груди,
Б'є піна із рота в пітьмі.

Мрії святі зірвавши,
Голос згубив чоловіка,
Мир весь бушує, зазнавши
Користи иділа віка.

Серед степу одні
Ми з тобою були,
Моя доле підбита.
Вже пожовкла трава;
Підступили жнива;
Нахилилося жито.
Скрізь блищала коса,
І краплюча роса
Сяла нам оксамитом.
На риллі спать лягли, —

Комарі загули...
Ми зітхали невкриті.

Ледве ранок вставав,
Нічку день ізривав, —
Піднімались розбиті.

Так за роком гиб рок...
А нам каже Пророк:
“Не забуду вас, діти!”

Увесь вік ми ішли
В край, де сяють весни

Перламутрові квіти.

І коли в пишній край,
В життя кволого рай —
Рок pomoже приплити.

Мабуть й смерть підморгне
Та до долу пригне
Наші стоптані літа.

А про края краси,
Що весіллям рясні —
То надія марою сповита.

ВДОСВІТА

В білій одежі
В'язень у вежі
Ранком стоїть.

Варта вартує,
Петлю готує,
Люд поки спить.

Гойдалки палі
Похапцем склали...
Хтось гомонить.

Велике слово
Тяжку промову
В досвіт коїть.
А за стіною

Вкритий журбою,
Ліг краєвид;

В зазубнях стиска
Одліском блиска —
Одур пащить.

II. ЛЮБОВ

Бачиш, на гильці он квітка гоїдаєть ся?
Мила, то наша любов.
Як же радісенько ти усміхаєш ся.
Чуєш?.. серденько: бом! бом!
Що же! не станемо довго розмовить ся,
Киньмо ся швидче, зірвем.
К грудям приколемо.

Щастя нам вродить ся;
Таїну долі піймем.

Кинулись зразу... Схватили і знищили:
Кожному вартило все.
Листя обсмикане, листя змарнілее
Падало сумним сумне.

III.

З неба зірка обірвалась
Та на землю впала.
Моя мила у гаечку
Тихо промовляла:

“Ох, заїдеш ти далеко
Від рідного краю,
Не чутимеш тії пісні,
Що я заспіваю.

За горами високими,
За яром глибоким

Не побачиш свого краю,
Де не кинеш оком.

І в хвилину серце стисне,
Думка прихильнеть ся —
Моя мила на Україні...
Як їй там живеть ся?

Як живеть ся?..
Любий друже,
Оглянь ся на небо, —
Ось, хитнувчись, ясна зірка

Падає до тебе.

Тоді знай, що я горячим
Бажанням палаю,
До серденька в своїх думках
Тебе пригортаю.

Зірка ясна — звістка моя,
Поцілунок щирий,
Що у дальню країну
Шле до тебе мила”.

IV.

Линули сльози з очей
молодесеньких,
Перші сльозини в житті.
Ніжно блискучим кришталем
сму́тнесенькі
З щочок повисли вони.
Чорнії очі, навіщо ці сльози?

Скорбота сконала,
І скрегіт затих
У щастя обіймах
Цілющих, ціпких.

Скріз щілку пробудка
Проблеми встають,
Прозорі проміння

Лихо гидке, замовчи!..
Чорнії очі, як пишнії рожі,
Винні ви тільки цвісти.

Слухайте казку, що вам
розкажує
Ночі маріння чудне.

* * *

Збентуженим л'ють.

Гармонія згуків
В нетечі життя
Потомлені руки
В роботу здійсма.

А радості сльози —
Перлини ясні —

НЕ КЛЬОНИ.

Ніколи не кльони нікого.
В хвилину горя і нудьги
Як віриш — серцем линь до
Бога,
Не віриш — вдарь ся до мети.

По їй прямуй, не мсти ворогам.
Хай мрії пінять ся твої...
В руках всевластнього Молоха
Чи чуєш стогін бідноти?

І стіко, глянь, голодних плаче,
Не сльози — кров тече сама,
Не вкритих долею, неначе
Глузує ними промінь дня.

А холод б'є... і хуга люта
Заносе прояви святі;
Голодні люди у темноті
Бредуть, як в шахті шахтарі.

До них! до них з ясним
привітом,
Серденько, руки простягни,
Та покажи пред цілим світом,
Що бідних вмієш полюбить.

Зігрій... голодних втіш — як
мога.

По новій дорозі
Кидають грізьби:

Неправді і лиху,
Неситі шумній,
Нетямі нікчемній,
Пишноті нудній.

В п'їтмі свій каганець світи.
Нехай блищить... і до порога
Нової хижі поведи.

Взненавидь тих, хто в їх недолі
Винен. Згадай тяжкі кривди.
І щирий спів збуркай про
волю...
Але — нікого не кльони.

До діла ж! Годі сумувати.
На ниву, юні орачі,
Покинув пишнії кімнати,
Ідїть по зорям у ночі.

З ЩОДЕННИКА.

Стій, гарна хвилино!
Стій! далі не йди.
Мене, як дитину,
Сповий, обгорни.

Удвох ми з тобою
Зійшлись на шляху, —
Простивсь я з журбою,
Забув про нудьгу.

У серці заграли

Весілля і світ,
І очи пальнули,
І думка горить.

Стій, гарна хвилино!
Гляди, не втичи.
З тобою так легко,
Ласкаво в житті.
А що це?.. Не чую,
Не бачу — де ти.
На серці знов сумно,

Знов важко ітти...

Над нами
Рядами
Проміння пливуть:
Обранці
У ранці
Буття краще л'ють.

* * *

Ну, годі! Не треба більш, брате.
Останню чарину ти смутку вспіни.
І п'яні від горя співати
Ми будем веселі приємні пісні,
У море підемо брести —
На те ми пловці.

Не смійтесь, що п'яні співаєм
Тверезим не змога про це спогадати.
Хоч ріжно, можливо, гукаєм —
Но п'яні від туги ми лихо вчуваєм,
Бредем, серед моря — зітхаєм...
На те ми співці!

Міхновський М. Лірика. — Київ: Друкарня 2-ї Артілі, В.-Володимирська, 43, 1912. — 94 с.

Турченко Ф. Г. Николай Михновский в литературном творчестве

В статье характеризуется литературно-художественный аспект многогранной деятельности выдающегося украинского политика и идеолога — самостийника конца XIX — первой четверти XX в. Николая Михновского. Очерчивается круг его знакомых писателей. Подчеркивается высокое общественное звучание поэзии и прозы Михновского. Дается оценка творчества тогдашней литературной критикой. Приводятся образцы прозы и поэзии.

Ключевые слова: Г. Міхновський, самостійництво, література, критика

Turchenko F.G. Mykola Mikhnovsky in literary creativity

The literary and artistic aspects of multifaceted activities of the famous Ukrainian politician and ideologist-samostiynyk of late XIX - the first quarter of the XXth century Mykola Mikhnovsky are characterized in the article. Circle of his familiar writers is defined. High public response of Mikhnovsky poetry and prose is emphasized. Evaluation of his works by then literary criticism is given. Examples of prose and poetry are presented.

Keywords: M. Mikhnovsky, samostiynytstvo, literature, criticism

УДК 94(477)"1914/1918"054.73

Л. М. Жванко

ОРГАНІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТУВАННЯ БІЖЕНЦІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ТИЛОВІ ГУБЕРНІЇ УКРАЇНИ (ЛІТО – ОСІНЬ 1915 Р.)

У статті, підготовленій на переважно невідомих архівних документах та періодичних виданнях 1915 р., проаналізовано процес транспортування біженців Першої світової війни до тилих українських губерній. Встановлено структури відповідальні за організацію евакуації населення — Всеросійський земський союз, його Комітет Південно-Західного фронту, головувовноважений Південно-Західного фронту, виділено комплекс причин, який негативно відбивався на успішності проведення зазначеної акції.

Ключові слова: Перша світова війна, біженці, евакуація, транспортування.

Перша світова війна спричинила появу нової категорії цивільного населення — біженців, невідомої у таких масштабах за попередніх військових конфліктів. На європейському континенті, в державах протиборчих блоків, біженство стало невід'ємним атрибутом життя соціуму. Особливого розмаху воно набуло на території Російської імперії, а відтак охопило й українські губернії, що входили до її складу. До виникнення цієї соціальної групи привели два різні за своєю суттю та вагомістю фактори. По-перше, психологічний, оскільки війна — це страх пересічної людини бути вбитою ворогом, а відтак втеча давала єдиний